

To jsou teda paradoxy, pane Havel

Havlův život a dílo, bizarně propletené a vzájemně se zrcadlící, se uzavřely. Zástupy historiků, kritiků, odpůrců i bezmezných obdivovatelů se pustí do práce, jež zcela v havlovském duchu bude vypovídat především o nich samých. Mezitím bývalý vězeň a příkulovač z pivovaru Václav Havel neodvratně vstupuje do světových dějin jako jeden z největších Čechů. Jak říká jedné z jeho inkarnací, Vaňkovi z Audience, sládek v pivovaru: „To jsou paradoxy.“ Dodejme, že k jejich pochopení nikterak nepřispívá povrchnost vnímání Havla pouze jako prezidenta (většina národa o něm před Listopadem téměř nevěděla), pouze disidenta (u mnohých problém jejich vlastního svědomí), pouze dramatika (kouzlo jeho sémantických hrátek a absurdních dramát je většinovému divákovi beznadějně skryto), celebrity („proč zrovna on, když my jsme seděli déle a v horším lágru“) či boháče (to vždy budí závist).

Ti, kdo mu byli blíží, vědí, že své absurdní divadlo i žil, že měl velký smysl pro humor a byl schopen hlubokého citu. Nikdy nezapomenu na moment, kdy mne po smrti Olgy objal a hořce se rozplakal.

Na druhou stranu dokázal svým roztomilým brumláním, skromností a jakousi bezradností, podtrženou šouravou chůzí, vyvolávat soucit, spouštět pečovatelské chování (zejména u žen) a odvracet agresí

Havel Měl smysl pro absurditu i pro humor.

Foto: Michal Růžička, MF DNES

odpůrců. Za tím vším se skrýval hluboký, jmeně ironický vhléd do mnohovrstevného uspořádání světa, jež Havel chápal jako složité sémantické pole, jako síť s opakujícími se prvky, jež jsou sdíleny v různých kontextech a kooptovány v různých historických okamžicích k rozličným účelům. Chápal skutečnost jako změť postupně se vyprazdňujících obsahů frází přenášejících jako viry, co cestou ztrácejí na síle, aby časem třeba zmutovaly v cosi jiného. Takto vnímal řád světa, jehož je přirozený jazyk snad nejněvnější nápodobou.

Donucení ke lži

Havel dokázal geniálně postihnout význam znaku a jeho podíl na udržování totality. Zelinář v eseji Moc bezmocných umístil do výkladu mezi cibuli a mrkev heslo: Proletáři všech zemí, spojte se! Cituji: „Co tím chtěl sdělit světu? Je skutečně osobně zapálen pro myšlenku spojení proletářů všech zemí? Uvažoval opravdu někdy aspoň chvíli o tom, jak by se mělo uskutečnit a co by znamenalo?“ Ne. Udělal to proto, že to dělají všichni, že se to prostě tak dělá. Sděljuje tím, že je na něj spolehnout a má právo na klidný život. Kdyby ho nutili, aby si do výkladní skříně rovnou napsal „Bojím se, a proto jsem bezvýhradně poslušný“, zbytečně by ho ponížili, přece jen má svou důstojnost. Když se ale s vrchností dohodne na ně-

jakém nezávazném hesle, které vlastně nikomu nic neříká, mohou si jeho prostřednictvím sdělovat i obsahy, jež by ve své původní podobě byly obtížně přijatelné. Nakonec všichni s úlevou lžou, a tím režim udržují v chodu. Člověk nemusí těm lžím věřit, musí se však chovat tak, jako by jim věřil.

A teď dobře poslouchejme: „Nesouvisí snad tak obsáhlá adaptace na život ve lži s obecnou nechutí konzumního člověka obětovat něco ze svých materiálních jistot své vlastní duchovní a mravní integritě? S jeho otevřeností svodím stádní bezstarostnosti? A není nakonec šedá pustořina života v posttotalitním systému vlastně jen karikaturně vyhoceným obrazem moderního života vůbec a nejsme vlastně – byť vnějšími civilizačními parametry tak hluboko za ním – ve skutečnosti jakýmsi mementem Západu, odkrývajícím mu jeho latentní směřování?“ (1978!)

Současné směřování Západu, tentokrát i s námi, dává Václavu Havlovi za pravdu. Havel jako protipól prostého účetnictví nám bude chybět.

Cyrl
Höschl
psychiatr